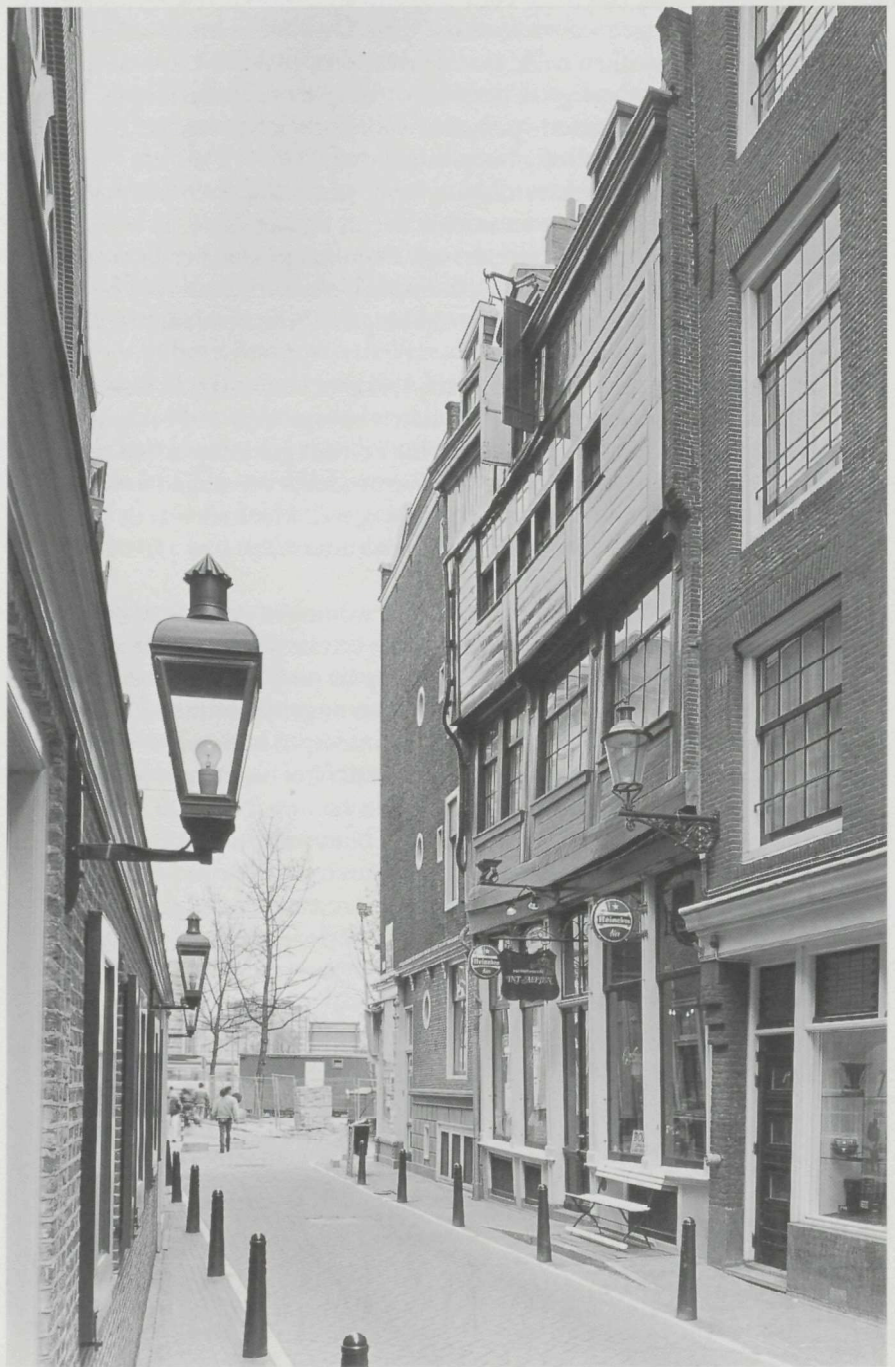

Zeedijk 1 'Het Aepgen'

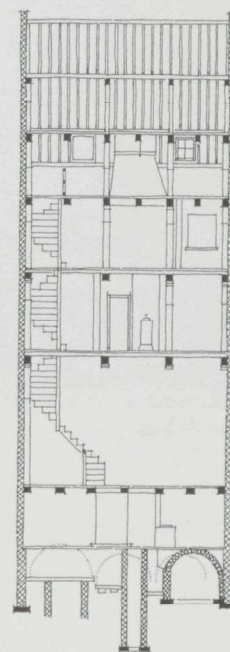
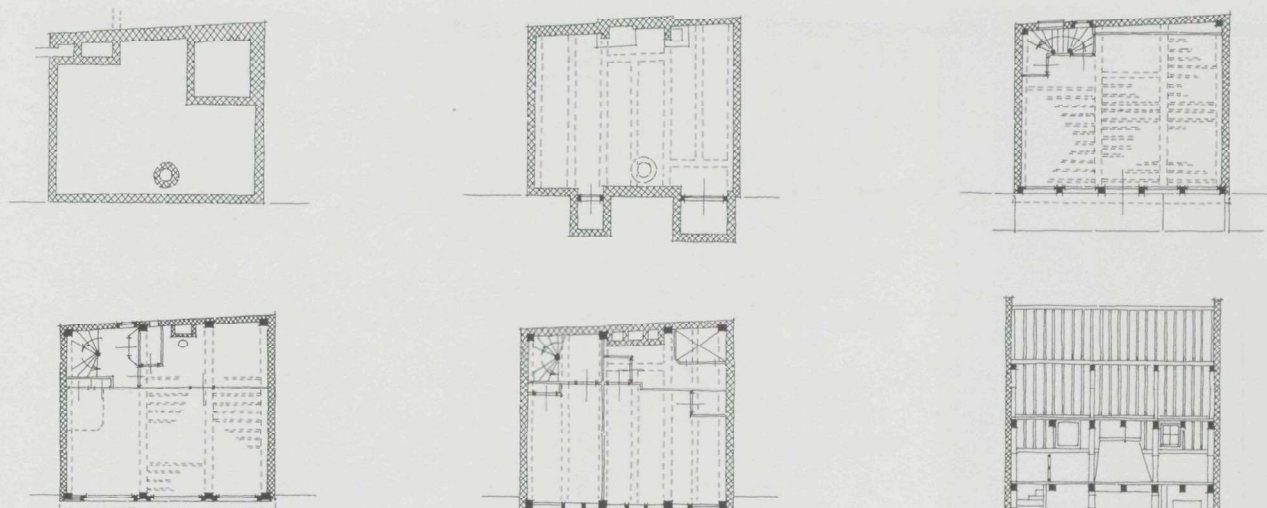
Situatie en geschiedenis

Het huis ligt aan het begin van de Zeedijk, tegenover de Sint Olofskapel. Dit deel van de stad lag aanvankelijk buiten de stadspoort op een ver in het IJ stekende landtong, die – naar het bolwerk op de kop – vaak als 'Camperhoofd' werd aangeduid. In 16de eeuw waren daar de houtwallen en in de 17de eeuw de teertuinen. De kavels liepen vanaf de Oudezijds Kolk naar het IJ. Op de geschilderde kaart en de houtsnedekaart van Cornelis Anthonisz (1538 en 1544) is te zien dat de huizen van de houtkopers stonden aan de zijde van de Kolk (afb. p. 141). Het hout lag voor het huis opgetast in houttuinen die doorliepen tot aan de kader langs het water.¹ Nadat in 1664 de teerkokerijen vanwege het brandgevaar naar het Bickerseiland waren overgebracht, werd het gebied verder volgebouwd zodat gaandeweg de rooilijn van de huidige Prins Hendrikkade ontstond. Van de oude

Deze gevel geeft een unieke impressie van de houtbouw zoals die tot diep in de 16de eeuw het stadsbeeld domineerde. De grote gehechtheid aan houten voorgevels, die tot in de 17de eeuw nieuw gebouwd werden en eerst bij de grote saneringsgolven van de 18de en 19de eeuw op grote schaal uit het stadsgezicht verdwenen, is verklaarbaar vanuit de specifieke voordelen die de houtbouw bood: ruimtewinst door grote overstekken op de verdiepingen en de mogelijkheid om veel vensters te maken. De gevel is omstreeks 1800 grotendeels van een nieuwe beplanking voorzien. Oorspronkelijk zijn het venster van de tweede verdieping, de verticale planken die tegen de stijlen van het houtskelet zijn gespijkerd en het staande beschoot van de zolderborstwering.

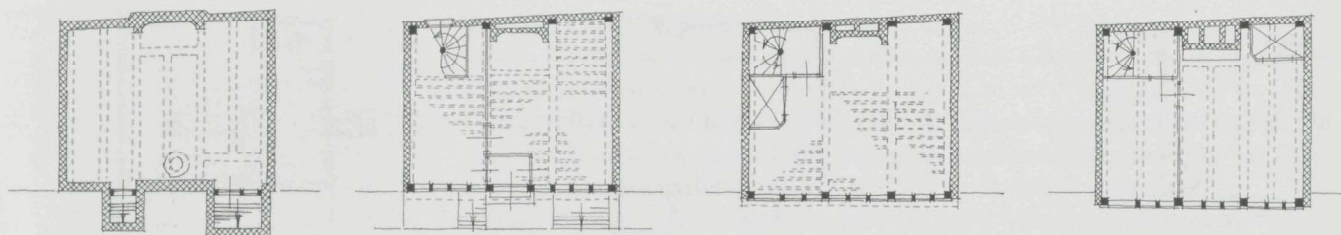
Toestand voor de restauratie naar een opmeting uit 1957: fundering (met privaalkuil, welput en regenwaterput), kelder, begane grond, eerste en tweede verdieping; doorsnede evenwijdig aan de straat: op de begane grond zijn de stijlen en korbelen van het houtskelet verdwenen.

terugliggende bebouwing zijn nog lang restanten bewaard gebleven. Tot 1909 stond op het binnenterrein een laat-gotisch huis uit 1549 dat bereikbaar was door de zogenaamde 'kraaiengang', een steeg die was opengelaten tussen de huizen aan de Prins Hendrikkade.

De eerste huizen aan de noordzijde van de Zeedijk werden gebouwd langs de rand van de houtwallen. Achter het hoekhuis 'de Fortuin', lagen een drietal ondiepe dwarshuizen, 'het Aepje', 'Daniël in de leeuwenkuil' en 'de Bruinvisch'. Deze huizen, Zeedijk 1, 3 en 5, grensden aan de achterzijde aan de houttuin van het tweede huis op de houtwallen, 'de Siciliaanse Galeije', en bezaten geen achtererf. Uit archiefgegevens blijkt dat Zeedijk 1 wel over een beerput beschikte, die doorliep tot in de houttuin van de achterbuurman. Deze beerput werd bij eigendomswisselingen in 1599 en 1608 vermeld en verdween waarschijnlijk op het moment dat de houttuin werd bebouwd.² Archiefgegevens over de Aep gaan terug tot het midden van de 16de eeuw. In de oudste kohieren van de 10de penning uit 1543 en 1553 is het huis reeds terug te vinden als het eerste huis op de noordzijde van de Zeedijk. De eigenaar was 'Jan Claesz int Aepgen'.³ In 1557 staat het huis op naam van zijn zoon 'Jan Jansz int Aepgen'. Deze verhuurde het in 1562 aan 'Hendrick int Westwijcker wapen'. Jan Jansz, die zelf woonde in een groter huis met pakhuis meer oostelijk aan de Zeedijk, betaalde in dat jaar voor de Aep geen verponding omdat zijn huurder 'bankroet' was.⁴

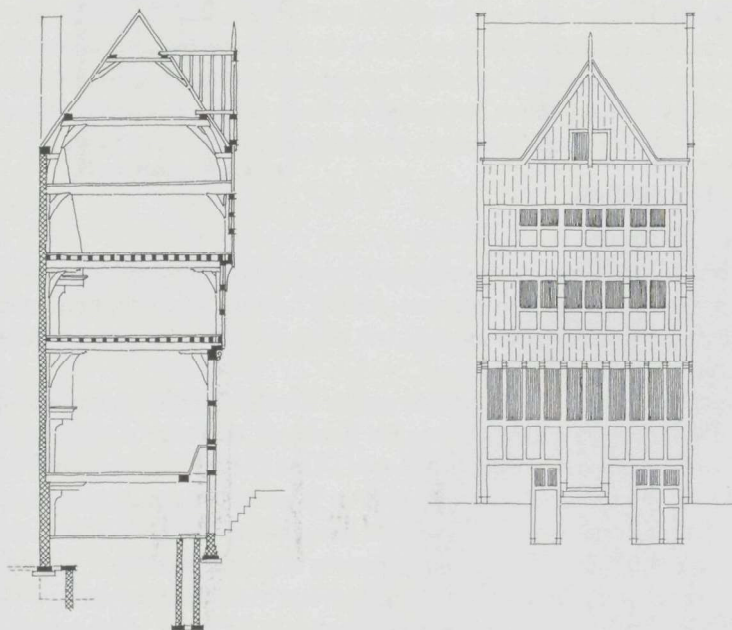
In 1608 werd Zeedijk 1 door Marij Jansz, vermoedelijk een dochter van Jan Jansz int Aepgen, verkocht aan Barbara Willems, weduwe van Jan Gijsberts.⁵ Barbara Willems had twee zonen, Jan Jansz en Willem Jansz die zich beiden 'Campen' of 'Van Campen' noemden. Zij waren vermogende teerkopers en hadden hun bedrijf en woonhuis in de Teertuinen.⁶ Het huis Zeedijk 1, waarvan zij na de dood van hun moeder beide voor de helft eigenaar werden, gebruikten zij voor de verhuur. In 1644 overleed Jan Jansz Campen. Zijn weduwe Trijn Jansz liet het voormalig bezit van haar man bij de weeskamer vastleggen ten behoeve van haar minderjarige kinderen Jan, Cornelis, Gijsbert, Maria, Barbara en Nicolaas. In de bezittingen die opgeteld een waarde van f 38.247 vertegenwoordigden, komt Zeedijk 1 voor als 'de helft van een huijs en erve staende en gelegen op de Zeedijk over St. Olofs capel genaempt den Ouden aep, daarvan de wederhelft competeert Willem Jansz Campen, de oom'.⁷ Het eigen woonhuis in de Teertuinen (de Swaen) had een waarde van f 22.000. Het huurhuis Zeedijk 1 werd getaxceerd op f 8.000. Nadat in 1655 zowel de weduwe van Jan Jansz als de oom Willem Jansz waren overleden, vond een boedelverdeling plaats tussen de zes kinderen. 'Het Aepgen' werd toebedeeld aan de jongste zoon, Nicolaas. In de tweede helft van de 17de eeuw stond het huis vervolgens nog op naam van Barbara

Reconstructie oorspronkelijke toestand (midden 16de eeuw): kelder, begane grond, eerste en tweede verdieping; doorsnede dwars op de richting van de straat; aanzicht voorgevel.

In de doorsnede is te zien dat het overstek van de eerste en tweede verdieping rust op consoles die respectievelijk in de puibalk en in de stijlen van het houtskelet zijn gepend. De verticale beplanking van de voorgevel bleek bij de restauratie nog gedeeltelijk achter het huidige 18de- of 19de-eeuwse gevelbeshot aanwezig. De aanwijzingen voor het middentopje zijn te vinden in de constructie van de kap.

van Campen en Albertus van Campen.⁸ Albertus verkocht het in 1699 aan Jan Veltman en Claas Oosterlink. Jan Veltman tekende in 1699 een schuldbrief van f 2854, 'spruijtende uijtte coop van de helft in een huijs en erve gestaen op de Zeedijck vooraen, daer de Roos uijthangt'.⁹ Veltman was papierkoper en dreef in het huis, dat blijkbaar van naam was veranderd, een papierwinkel. In 1719 verkocht de weduwe van Claas Oosterlink haar helft van Zeedijk 1 voor f 1500 aan Jan Veltman, zodat deze alleen eigenaar was.¹⁰ De waarde van het huis was sinds 1644 blijkbaar gestadig gedaald. Het huis bleef verder een winkelpand. De papierwinkel van Jan Veltman werd na zijn dood in 1729 voortgezet door zijn zoon Guiliam Veltman en daarna door Cornelis Focking, die in 1757 eigenaar werd.¹¹ Vanaf 1838 vinden we in het pand de kruidenierswinkel van Johan Gerhard Spark, die eigenaar werd voor slechts f 1350.¹² Deze verkocht het huis in 1878 aan de kruidenier Friedrich Wilhelm August Greimann, die de zaak waarschijnlijk liet opknappen en de huidige winkelpui liet aanbrengen. In 1920 werd het huis in een publieke veiling aangekocht door de Vereniging Hendrick de Keyser, die het voorlopig als winkelruimte met bovenwoning bleef verhuren. In 1986-'87 werd het huis door Architectenbureau de Klerk gerestaureerd als onderdeel van het nieuw gebouwde Barbizon Palace hotel, dat aan de achterzijde aan Zeedijk 1 grenst. De begane grond heeft sindsdien een horecabestemming. Op de verdiepingen zijn hotelsuites ingericht.

Beschrijving en reconstructie

In de archiefgegevens van dit huis, die teruggaan tot het midden van de 16de eeuw, is niets te vinden dat duidt op een herbouw of ingrijpende vernieuwing. Toch kan dit huis, dat inwendig sleutelstukken bezit met een renaissanceprofilering, niet ouder zijn dan 1540-'50.¹³ De hoge aanslag van

80 pond voor de 10de penningbelasting van 1553 kan erop duiden dat het huis op dat moment net was herbouwd. Ter vergelijking: de buurpanden rechts en links hadden respectievelijk een aanslag van 33 en 60 pond. Dendrochronologisch onderzoek naar de ouderdom van het houtskelet gaf als mogelijke kapdatum voor het hout van twee balken: 1546 en 1550. Dit bevestigt een datering omstreeks het midden van de 16de eeuw.

De houten voorgevel is de enige in Amsterdam van vóór 1700, die nog resten bevat van het oorspronkelijke werk. De huidige, horizontale beplanking voor de eerste en tweede verdieping zal zijn aangebracht bij een opknapbeurt omstreeks 1800, gelijk met de vensters van de eerste verdieping de kroonlijst en de consoles in Lodewijk XVI-stijl onder het overstek van de tweede verdieping. In 1949, toen het houtwerk opnieuw geschilderd werd, stelde A.A. Kok reeds vast dat zich boven de 19de-eeuwse winkelpui nog de oude eiken puibalk en delen staand houtwerk bevonden. Bij de jongste restauratie werd deze puibalk opnieuw aangetroffen en in tekening gebracht. De puibalk is aan de binnenzijde afgewerkt met een kroonlijstprofiel, dat overeenkomt met de profilering van de sleutelstukken onder de balklaag van de eerste verdieping. De buitenzijde is vlak. Daar zijn consoles ingepend die het overstek van de eerste verdieping dragen. Deze consoles werden bij het plaatsen van de 19de-eeuwse winkelpui grotendeels weggekapt en zijn door een plank aan het zicht onttrokken. De maximale maat van een overstek was in een stadskeur uit 1531 bepaald op 7 duim, ofwel 18 centimeter. De eerste verdieping van dit huis steekt ten opzichte van de puibalk circa 20 cm. naar voren. Deze overschrijding viel blijkbaar binnen de marge die door de stedelijke rooimeesters nog door de vingers werd gezien. De teruggevonden puibalk, met pengaten voor de stijlen van de onderpui, en de aangetroffen resten van het originele gevelbeschoot maken het mogelijk de gevel te reconstrueren.¹⁴

Achter de houten voorgevel bevindt zich een stenen huis van 5,60 meter diep en 7 meter breed met de nok van het dak evenwijdig aan de straat. Er is een volledig houtskelet dat in de breedte door vier jukken is verdeeld in drie balkvakken. Het linker vak is het breedst. Daar staat de spiltrap, waarvan bij de restauratie het grootste deel nog aanwezig was. Op de begane grond zijn de muurstijlen en korbelen verwijderd. Op de eerste en tweede verdieping is het houtskelet volledig bewaard.

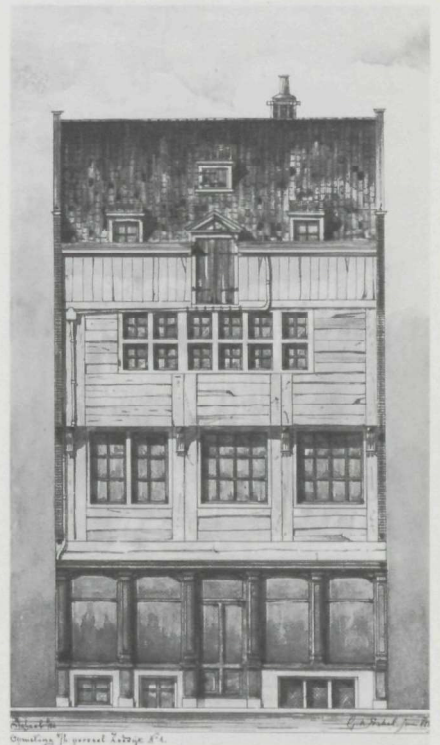
Verschillen in de wijze waarop de balklagen zijn uitgevoerd, laten zien hoe het huis gebruikt werd. De voornaamste woonvertrekken lagen op de begane grond en op de eerste verdieping, waar zich in het middelste balkvak tegen de achtergevel stookplaatsen bevonden. De balklagen zijn hier voorzien van kinderbinten en van spreidseel. Onder de moerbalken van de eerste verdieping bevinden zich nog de oude sleutelstukken met een renaissance-profilering. Op de tweede verdieping, die waarschijnlijk diende als berggruimte, zijn spreidseel, kinderbinten en sleutelstukken weggelaten. Tussen de gebintbalken van het houtskelet is hier, zoals in de kap, in ieder balkvak een tussenbalk ('loze balk') gelegd.

De zolder, die oorspronkelijk ook als berging gediend moet hebben, was in de toestand voor de restauratie bij de woning in gebruik. Tegen de achtergevel bevond zich een later aangebrachte stookplaats met een plavuizenvloertje (opmeting). Hijsluiken in de vloeren geven aan dat het mogelijk was binnenshuis goederen op te hijsen naar de zolder. De hijshaak die zich thans aan de gevel bevindt, werd daar waarschijnlijk aangebracht bij de verbouwing van omstreeks 1800. In de kap zijn de gebinten en muurplaten nog oorspronkelijk. De gebinten tegen de achtergevel zijn genummerd 1 t/m 4 met gebroken telmerken.

Op de burgerwijkkaart van 1794 staat de kelder van het huis als een woonkelder aangegeven. Ook in 1806 was deze ruimte, die oorspronkelijk licht ontving van de straat, als aparte woonruimte verhuurd. Bij de restauratie was het mogelijk de kelder nader te onderzoeken. Tegen de achtergevel

Foto omstreeks 1930.

Opmeting van de gevel door G. van Arkel (1879).

Detail houtskelet eerste verdieping. Rechte korbelen en sleutelstukken met kroonlijstprofiel. Dendrochronologisch onderzoek bevestigt een datering in het midden van de 16de eeuw.

bevond zich een stookplaats met betegelde wanden aan weerszijden. Dicht achter de voorgevel was een 3 meter diepe put voor welwater en rechtsachter werd onder de vloer een overwelfde waterkelder met gepleisterde wanden aangetroffen. De beerput waarvan in de archiefstukken uit 1599 en 1608 sprake is, bevond zich links achterin en lag gedeeltelijk onder de achtergevel van het huis. Bij ontgraving van de kelder bleek dat geen van de muren van het huis een paalfundering bezat. Er was direct gemetseld op zware planken, die zich ter plaatse van de rechter zijgevel en de achtergevel op circa 30 cm. onder N.A.P., d.w.z. op ongeveer 2,80 meter onder het niveau van de straat bevonden. De linker zijmuur, die gemeenschappelijk is met het hoekhuis van de Prins Hendrikkade, bleek dieper aangelegd (1,03 meter -N.A.P.) en deed zich door zijn afwijkende, grote baksteenformaat (25 x 12,5 x 6,5) kennen als een restant van een oudere bebouwing. De wijze waarop de achtergevel van Zeedijk 1 op deze muur aansloot, maakte duidelijk dat de muur oorspronkelijk hoorde bij het hoekhuis van de Prins Hendrikkade en dat het huis Zeedijk 1 in tweede instantie tegen dit pand werd aangebouwd.¹⁵

- 1 Het 10de penningkohier van 1562 vermeldt bij alle huizen een houttuin en bij sommige een houttuin en een spijker.
- 2 GAA, kw. 21, fol. 435 en 17, fol. 147v.
- 3 Deze Jan int Aepgen was in 1543 waarschijnlijk reeds overleden: in het grafboek van de Oude Kerk is te vinden dat de zoon Jan Jansz reeds in 1523 een graf kocht voor zijn overleden vader (R. Meischke, in *Heemschut* 35 (1958) p. 13-15).
- 4 Het nieuwe woonhuis van Jan Jansz is het huidige pand Zeedijk 15, met een pakhuys aan de Oudezijds Kolk. Dit huis werd in 1585 bewoond door 'Nyes Hendricks int aepgen', de weduwe van Jan Jansz, die bij de Capitale Impositie van dat jaar werd aangeslagen voor het hoge bedrag van 12 gulden. Het achtervoegsel 'int Aepgen' kan erop duiden dat de huisnaam als familienaam is overgenomen. Mogelijk heette dit tweede huis ook 'de Aap'.
- 5 Kw. 17, fol. 147v.
- 6 Jan Jansz Campen kocht in 1630 in de Oude Teertuinen een huis met spijker en teertuin (kw. F, fol. 78). In het kohier van de 8ste penning van 1647 blijkt dit pand met een aanslag van f 800 het duurste huis te zijn van dit stadsdeel. In hetzelfde kohier staat meer noordelijk in de Teertuinen de broer Willem Jansz Campen vermeld als eigenaar van twee huizen en een pakhuys waarvan de gezamenlijke aanslag meer dan f 1000 bedroeg.

- 7 Archief Weeskamer, Inbrenregister 26, fol. 106.
- 8 Barbara wordt in 1675 als belending vermeld bij een executieverkoop van Zeedijk 3, 'Daniël in de leeuwenkuijl' (RA 2171, fol. 141v. of: collectie grondpapieren, inv.nr. 746).
- 9 Schepenkennissen deel 71, fol. 249v.
- 10 Kw. 4M, fol. 211.
- 11 Kw. 6B, fol. 240v.
- 12 Collectie eigendomspapieren Ver. Hendrick de Keyser: Spark kocht het pand van Jan Spijker, die eigenaar was sinds 1782.
- 13 Het verbod op houtbouw dat in de 16de-eeuwse stadskeuren veelvuldig voorkomt (1505, 1521, 1542, 1565) gaf eerder aanleiding om te veronderstellen dat dit huis nog uit de 15de eeuw dateerde. Deze keuren blijken echter slechts betrekking te hebben op de zijmuren van huizen. Het bouwen van houten voor- en achtergevels werd oogluikend toegestaan tot diep in de 17de eeuw (R.C. Hekker, Ch.J. Kolman, *Ten voordele en cieraat van dese stad. Studies over houten huizen in Nederlandse steden*, Zeist (RDMZ)/ Den Haag z.j.).
- 14 H.J. Zantkuijl, *Ma. Amstel*. 75 (1988) p. 25-30.
- 15 Dit hoekhuis werd vernieuwd in 1662 (kohieren van de 8ste penning). De ouderdom van de voorgaande bebouwing is niet meer vast te stellen.